

SOSYAL BİLİMLERDE AKRAN İNCELEMESİ

Berk ESEN*

Özet

Akran incelemesi (peer review) akademik çalışmalarda araştırmacıları en zorlayan süreçlerin başında gelmektedir. Bir akademik araştırmanın değer kazanması için o alanda çalışan uzmanların denetim ve incelemesinden başarıyla geçmesi, akademik alanda kabul gören en güvenilir ve nesnel yöntemdir. Akran incelemesi, akademik yazın ile entelektüel içeriğe sahip olan diğer yazı türlerini ayıran belki de en temel özelliktir. Akran incelemesi sürecinin etkili bir şekilde yürüebilmesi için bazı koşulların sağlanmış olması gerekmektedir. Öncelikle değerlendirme yapacak hakemlerin o alanda araştırma yapan ve literatürü iyi bilen kişiler arasından seçilmesi önemlidir. Sürecin sağlıklı işleme açısından makale yazarının akran incelemesi yapan hakemlerin kimliğini bilmemesi tercih edilmektedir. Sosyal bilimler alanlarındaki dergilerde genellikle çift taraflı kör hakemlik (double blind review) uygulaması kapsamında hem hakemin hem de yazarın kimliği kapalı tutularak değerlendirme yapılmaktadır. Böylece kişisel ölçekte etkili olabilecek önyargıların mümkün olduğunca azalacağı düşünülmektedir. Akran incelemesi akademik külliyyatın kalitesini ve güvenilirliğini yükseltme amacıyla ortaya çıkmakla birlikte iyi bir hakemin görevi elindeki yazıyı reddetmek için bahane aramak olmamalıdır. Bunun yerine hakemlerin, bir taraftan inceledikleri çalışmanın eksiklerini ve hatalarını tespit etmeye çalışırken, öte yandan çalışmayı daha iyi hale getirecek şekilde yapıcı öneriler vermeleri beklenmektedir. Dolayısıyla, hakemler, dergilerin editörleriyle yazarlar arasında eşikbekçisi (gatekeeper) rolü oynamaktadır. Bu yazıda akran incelemesinin akademik yazın için önemi anlatıldıktan sonra, "İyi bir hakem nasıl seçilir?" ve "Hakem değerlendirmesi nasıl yapılır?" sorularına yanıt aranacaktır. Ayrıca akran incelemesinde yaşanan sıkıntılar özetlenecek ve bu sorunları aşmaya yönelik bazı öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Akran incelemesi, Hakem raporu, Siyaset bilimi, Tek taraflı kör inceleme.*

PEER REVIEW IN SOCIAL SCIENCES

Abstract

Peer review constitutes one of the most challenging aspects of the academic publication process for researchers. The most reliable method for an academic research to gain credibility is to undergo review process by experts working in that field. Peer review is arguably the primary feature that distinguishes academic writing from other forms of writing. Several criteria need to be met for an effective peer review process. First, it is imperative that the reviewers are selected among a pool of scholars who are experts in the field addressed by the reviewed study. It is generally advised that referees remain anonymous and thus unknown to authors. Double blind review is generally adopted by academic journals in social sciences. It is hoped that this would prevent referee biases. Although peer review aims to improve the quality and credibility of academic publications, the referee should not see his or her task as seeking ways to reject a manuscript. While highlighting the manuscript's shortcomings, the referees are also expected to offer constructive advice. In this way, referees act as gatekeepers between journal editors and authors. In emphasizing the importance of peer review for academic publications, this article addresses how peer review is done and how editors can choose good referees for this task. It also summarizes the problems associated with peer review and offers several suggestions to overcome them.

Keywords: *Peer review, Referee report, Political science, Single blind review.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İSTANBUL.
e-posta: besen@sabanciuniv.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-6759-8903>)

1. Giriş

Akran inceleme¹ (*peer review*), bir akademik çalışmanın yine o konunun uzmanları tarafından değerlendirilmesi kuralına dayanan bir bilimsel uygulamadır. Bu uygulama sayesinde mutlak doğruların ve yapılan araştırmaların arasında seçim yapacak hiyerarşik kurumların olmadığı bilim camiası bilgi üretim ve aktarım sürecini kendi içinde denetlemektedir. Günümüzde artık hakem incelemesinden geçmemiş bilimsel çalışmalar yeterince güvenli sayılmamakta ve bulgularına değerlendirme süreci tamamlanana kadar rağbet edilmemektedir. Bunun sonucunda akademik yayınları diğerlerinden ayıran en temel özellik o konunun uzmanları tarafından bağımsız bir hakem inceleme sürecinden geçmiş olmasıdır. Böylelikle bilimsel araştırma bulgularının sistematik bir şekilde incelenmesi hedeflenmekte ve akademik literatüre getireceği katkılar uzmanlar tarafından net bir şekilde belirtilmektedir. Başka bir deyişle, hakem olarak görev yapan kişiler akademik çalışmaları değerlendirdikleri için bilimsel dünyanın eşikbekçiliği (*gatekeeper*) görevini ifa etmektedir. Bu makalenin amacı Türkçe akademik literatürde çok az tartışılan akran inceleme uygulamasının ne anlama geldiğini, neden ve nasıl yapıldığı tartışmak, süreç içinde yaşanan sıkıntılara ve sistematik hatalara dikkat çekmektir. Bu analiz ışığında dergi editörleri, hakemler ve yazarlar arasındaki çok katmanlı ilişki incelenerek, editörlerin süreci daha etkin ve faydalı hale getirmek için ne tip alternatif stratejiler takip edilebilecekleri tartışılacaktır.

2. Akran İncelemesi: Tanımı ve Tarihiçesi

Akran inceleme modern akademinin en temel unsurlarından biridir. Çoğunlukla akademik dergiler tarafından kendilerine gönderilen metinler arasından bir seçim yapmak için uygulanmakla birlikte, hakem inceleme akademik dünyada aslında çok yaygın şekilde kullanılan bir değerlendirme yöntemidir. Bunlar arasında ilk akla gelen akademik kurumların bünyelerinde çalışan akademisyenlere kadro vermeden önce yürüttüğü değerlendirme sürecidir. Ülkeler, üniversiteler ve hatta bölümler arasında bu konuda ciddi farklar olmasına rağmen, kadro başvurusu yapmış akademisyenin yayınlarının o alanda uzman belli sayıda araştırmacıya gönderilerek değerlendirmeye alınması artık standartlaşmış bir uygulamadır. Akran incelemesine başvuru alan bir diğer alan ise burs ve fon yarışmalarıdır (detaylı tarihçe için, bkznz. Baldwin 2018). Bu tip durumlarda başvuran adayların çalışma konularının hepsine hakim bir seçici kurul bulmak ve o kuruldan adil bir değerlendirme yapmasını beklemek zor olabilir. Dolayısıyla, özellikle prestijli ödül ve burs yarışmalarında adayların başvuru dosyaları o alanda uzman araştırmacılara değerlendirmeleri için gönderilir. Bazen bu değerlendirmeler sonucunda oluşan skorlar tek belirleyici faktör olurken, diğer vakalarda seçici kurulun gelen değerlendirmeleri okuyarak bir karar vermesi beklenir. Ayrıca bazı temel bilim alanlarında konferans başvuruları da benzer şekilde hakem incelemesine tutulabilir.

Günümüzde bilimsel çalışmaların en temel unsurlarından birini oluşturan akran incelemesinin ortaya çıkışı ancak modern çağda bilimsel toplulukların kurulmasıyla birlikte olmuştur. Bazı tarihçilere göre akran incelemesinin kökenleri 1665 yılında yayın hayatına başlayan Royal Society of London'un *Philosophical Transactions* dergisine kadar gitmektedir.² Bunun nedeni uzun süre derginin editörlüğünü yapan Henry Oldenburg'un yayınlamayı düşündüğü bazı makaleler hakkında çevresinden görüş almış olmasıdır. Fakat, bu uygulama resmiyet ve düzenlilik kazanmadığı ve ayrıca hakemler de çok dar bir çevre içinden seçtiği için günümüzde kullanılan anlamıyla akran incelemesinin o dönemde geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir (Baldwin, 2018; Hooper, 2019). Başka çalışmalarda 1731'de Royal Society of Edinburgh ve 1752'de *Philosophical Transactions* dergisindeki editör değişimi sonrası Royal Society of London'un yayımlanması için gönderilen makaleleri konunun uzmanı üyelerine değerlendirmeye başlaması akran incelemesini andıran bir uygulama olarak kabul edilmektedir (Moxham ve Fyfe, 2018). Yayımlanan her makalede aynı ciddiyetle bir hakem süreci takip edilmese ve yazıların değerlendirmesi sadece topluluk üyeleri tarafından yapılırsa bile, yollanan bazı metinlerin yetersiz veya eksik bulunarak reddedilmesi bu dergilerde kabul edilen bir uygulama haline gelmişti. Zaten, 19. yüzyılda bilimsel dergilere yollanan metinlerin sayısının hızla artmaya başlamasıyla birlikte her yazıyı yayımlama olanağı da ortadan kalkmıştı.

Fakat, bu örnekler o dönemde hala yaygınlık kazanmış değildi. Bu dergilerde yayımlanan metinlerdeki bulgular tartışılmakla birlikte hakem raporlarına dayalı revizyon uygulaması o dönemde kullanılmıyordu. Dolayısıyla, yapılan

1 Bu makalede akran inceleme ve hakem inceleme kavramları eşdeğer anlamda kullanılmıştır.

2 Bu fikrin ilk ortaya çıktığı metin için bkznz. Zuckerman ve Merton (1971). Öncül uygulamaların aslında çok daha erken bir zamanda başladığı tezi için bkznz Hooper (2019).

değerlendirme metnin revize edilmesinden ziyade onun yayınlanıp yayınlanmaması konusunda tavsiye kararı verilmesini sağlıyordu. Öte yandan, her bilimsel çalışmanın akran incelemesi sürecine girmesi de beklenmiyordu. Nitekim, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar bilimsel dünyada büyük gelişme olarak kabul edilen birçok makale akran incelemesine tabi tutulmamıştı ve bu durum bilim insanları tarafından bir eksiklik olarak kabul edilmiyordu.

Özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde disiplin dergilerinin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında yayım hayatına başlamasıyla birlikte akademik metinler hakkında uzmanlardan görüş alındıktan sonra yayımlanması politikası geçerlilik kazanmaya başladı. Bu uygulama ilk olarak temel bilimlerde ortaya çıkıp, sonra diğer alanlara yayıldı ve zaman içinde standartlaşmaya başladı. Fakat, dergi sayısı hala düşük olduğu için hakem olarak görev yapanlar da çok dar bir elit bilim insanları çevresiyle sınırlı kalıyordu. Bilimsel dergilerde yayımlanan metinlerin çoğu o derginin editoryal takımı tarafından değerlendirilir ve dergi dışından bilim insanlarına pek yollanmazdı. Mesela, Amerikan Tabipler Derneği'nin yayınladığı dergi ancak 1940 yılı sonrasında (Spier, 2002), fizik alanının önemli dergisi Physical Review ise ancak 1960'lı yıllarda editoryal kurul üyeleri dışından hakem seçmeye başladı (Baldwin, 2018: 542). 1960'lı yıllarda bile alanda tanınmış dergiler yazıların önce yayımlanması konusunda karar verip, ancak olumlu durumlarda yazarlardan metinlerini revize etmelerini istemekteydi (Ellison, 2002).

1950'li yıllarda bile bilim camiası içinde akran incelemesi sistemine eleştiri yöneltenleri bulmak zor değildi. Uzun bir evrim sürecine maruz kalan akran incelemesi, ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında kurumsallaşmıştır.³ Bu basit bir ayırım değildir. Küçük bir grubun üstlendiği hakem değerlendirmesi uygulamasından (*refereering*) akran incelemesine geçiş zaman alan ve bilim camiasının büyümesi ve kurumsallaşmasıyla birlikte yürüyen bir süreçti. Baldwin'e göre bu süreci tetikleyen en önemli olay, Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte bilimsel araştırmalara ciddi oranda kamu kaynağı ayırmaya başlayan ABD'de bu kaynakları sadece bilim insanlarına bırakmama ve harcanan kaynakların nerelerde ve ne kadar başarılı kullanıldığını denetleme isteği olmuştu (Baldwin, 2018). Bilimsel çalışmaların partizan etkilerden arınmış şekilde yürütülme ihtiyacı nedeniyle siyasetçilerin fon dağıtım sürecine katılmaması gerekmektedir. Öte yandan, kamu kaynaklarının şeffaf ve adil bir süreç doğrultusunda dağıtılması ve yapılan çalışmaların siyasa alanlarına katkı sunması da beklenmektedir. Akran incelemesi bu hassas dengeyi sağlamak için sık kullanılan ve bütün paydaşlar açısından kabul gören bir yöntem haline geldi.

Akran incelemesini gelişimini bilim camiasının içindeki dönüşüm süreçlerinden ayırtmak mümkün değildir. Aynı zamanda, iletişim teknolojileri ve yayıncılık alanında gerçekleşen ilerlemeler de hakem değerlendirmelerinin yöntemini belirlemede önemli bir rol oynamıştır.⁴ Erken modern çağda maatba ve posta sistemlerinin gelişmesiyle birlikte, bilim insanları ve entellektüellerin birbirleriyle daha rahat iletişim kurabilmeleri kraliyet bilim topluluklarının doğuşunu tetiklemiş ve bilimsel dergiciliğin önünü açmıştır. Benzer şekilde, 1960'lı yıllarda fotokopi makinasının çıkmasıyla birlikte metinleri hızlıca çoğaltma ve dağıtma imkanının artması birçok derginin editoryal kurullarının dışından hakem bulmasını kolaylaştırmıştır. 1990'lı yıllardan başlayarak bilgisayar ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte elektronik dergiler hızla yayılmış ve çok fazla sayıda makalenin basılmasına olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler hakemlere olan ihtiyacı hızla arttırmıştır.

Bugünkü anlamıyla akran incelemesi sisteminin oturmaya başladığı dönemde akademik dergilere yollanan metinlerin hakem değerlendirmesinde geçirdiği süre ve bu süreç içinde istenen değişiklikler giderek artmaya başlamıştır. Ellison'a (2002) göre ekonomi disiplinin en önemli dergilerinin bir yazıyı teslim aldıktan yayımlama kararı almalarına kadar geçen ortalama süre 1960'lardan 1990'lara kadar bir senenin üzerinde uzayarak neredeyse iki katına çıkmıştır. Geçen bu süre zarfında metinler daha uzun ve daha çok ampirik verilere dayalı hale gelmekte ve bu teknik boyut da hakem incelemesi sürecinin uzamasına katkı sağlamaktadır (Huisman ve Smits, 2017: 634-636). Benzer bir durum Siyaset bilimi dergileri için de geçerlidir. Fakat, bu durumun tek sebebinin akran incelemesi olarak görmek yanıltıcı olabilir. Bilim camiasında yapılan araştırmaların ampirik açıdan zenginleşmesi ve araştırmacı sayısının artması seneler içinde akademik dergilere yollanan makale sayılarını hızla yükseltti. Her ne kadar dergi sayısı da artmışsa da, etki faktörü yüksek ve prestijli dergilere olan talebin daha hızlı şekilde yükseldiği görülmektedir. Ayrıca, akademinin piyasalaşmasıyla birlikte giderek güçlenen 'yayın yap veya yok ol' (*publish or perish*) kültürü yüzünden akademik dergilere olan talebin ciddi oranda artmıştır.

³ Akran incelemesi kavramı ilk defa 1965 yılında Science dergisinin bir sayısında geçmiştir ve sonrasında yaygınlaşması da birkaç seneyi bulmuştur (Baldwin, 2018: 547).

⁴ Detaylı tarihi analizler için bkzn. Moxham ve Fyfe (2018) ve Baldwin (2018).

3. Akran İncelemesi için Uygun Hakem Seçimi

Bu uzun süreç sonucunda hakem incelemesi günümüzde sıkı kurallara bağlı ve büyük oranda standart hale gelmiştir. Dergi editörleri ellerindeki makaleleri, konunun uzmanı hakemlere kuramsal, ampirik ve metodolojik yönlerden incelemeleri için yollarlar. Akran incelemesinde makale yazarının, metnini inceleyen hakemlerin kim olduklarını bilmemesi genel kabul görmüş bir uygulamadır. Bazı disiplinlerde hakemlerin değerlendirdikleri yazının yazarını bildikleri tek taraflı (*single blind*) kör inceleme yapılırken, özellikle sosyal bilimlerde çift taraflı kör (*double blind*) inceleme tercih edilmektedir (Lee vd. 2013: 10). Fakat, bazı durumlarda makalenin yazı tarzı ve konusu üstünden yazarı tespit etmek mümkün olduğu için çift taraflı kör incelemenin ne kadar gerçekçi olduğu birçok bilim insanı tarafından sorgulanmaktadır (Lee vd. 2013: 11). Hakem sayısı dergiye göre değişmekle birlikte en azından iki farklı hakemin bir metni değerlendirmesi genel kabul gören bir uygulamadır. Öte yandan, bazı dergiler makaleleri ilk turda üç ve hatta daha fazla sayıda hakeme gönderebilir. Hakemlerden beklenen değerlendirme raporlarını birkaç hafta içinde dergiye yollamalarıdır. Gelen raporlar ışığında editör, makaleyi yayımlama veya reddetme kararı verebileceği gibi yazara bazı değişiklikler yapması için de geri gönderebilir. Fakat, makalede bazı düzeltmelerin istenmiş olması metnin dergide basılacağına bir garantisi olarak kabul edilmemelidir. Yazarın makale üstünde çeşitli değişiklikler yapması sonrasında editör, metni o haliyle basmaya karar verebileceği gibi, ilk turdaki hakemlere veya seçeceği başka hakemlere yeniden değerlendirmeleri için yollayabilir. Genellikle bu ikinci tur inceleme sonrasında editör makaleyi dergide yayımlama konusunda nihai kararını verecektir.

Dergi editörleri değerlendirdikleri makaleye en uygun hakemleri tespit etmekle yükümlüdürler. Editörler, hakem seçimi yaparken öncelikle dergilerinde daha önce o konuda makale yayımlamış olan akademisyenleri değerlendirmeye alırlar. Hem konu itibarıyla uygun düşüğü, hem de dergi editörlerinin daha önce bu yazarlarla profesyonel bir ilişki içinde olduğu için bu yöntem editörler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Buna ilaveten o dergide olmasa bile makalenin odaklandığı alanda daha önce yayın yapmış uzmanlara yönelmek de editörlerce sık kullanılan başka bir yöntemdir. Bir diğer seçim yöntemi makalede sık atıf almış çalışmalarını yapan akademisyenlerin tespit edilmesidir. Bu sayede metnin katkı sunmak istediği literatür hakkında uzmanlığı olan kişilere ulaşılabileceği düşünülür.

Bu yöntemlerin uygun hakem bulunmasına yeterli olmadığı durumlarda, editörler yayın kurullarından, kendi akademik ağlarından ve hatta makale yazarlarından tavsiye alabilirler. Ayrıca dergilere gönderilen yazı sayısının son yıllarda hızla artması nedeniyle birçok akademik derginin iletişimde olduğu hakem sayısı yeterli olmadığı için editörler sürekli değerlendirme yapacak yeni hakem arayışı içindedirler. Bazı dergiler yazarlardan makalelerini dergiye gönderirken, hakemlik yapabilecek birkaç yazar önermelerini istemektedir. Fakat, tabii ki, yazarlar kendi akademik ağları içinde, tezlerini destekleyecek isimleri önermeye meyilli oldukları için bu uygulama başka sorunlar yaratabilir. Özellikle, yazar ile hakemin birbirlerini tanıdıkları bazı durumlarda, bu uygulama kör değerlendirme sürecini manipüle edebilir. Bu durum yazar lehine olabileceği gibi aleyhine sonuçlar da doğurabilir.

Akran incelemesi esnasında hakemlere gönderilen metinler ilk eleme sürecini aşmış oldukları için belli bir kalite seviyesinin üstünde oldukları varsayılmaktadır. Mesela, Siyaset bilimi alanının en tanınmış yayınlarından biri olan *American Political Science Journal* dergisine 2013 yılında yollanan 893 metinden ancak 682 (76.4 %) tanesi hakemlere gönderilmiştir (Breuning vd. 2015: 596). Benzer bir tablonun alanın diğer önemli dergileri için de geçerli olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, hakem adaylarının da değerlendirme sürecini ciddiye alarak profesyonel etik kuralları doğrultusunda ve süreci geciktirmeyecek şekilde yanıt vermeleri beklenmektedir.

Akademisyenlerin hakemlik görevlerini kabul etmeden önce birkaç noktaya dikkat etmeleri gerekmektedir. Bunların başında hakemin sonraki birkaç haftada raporunu tamamlayarak editöre göndermesi için yeterli boş zamanının olması gerekmektedir. Raporu geç bir tarihte yollamak veya daha kötüsü tamamlayamamak akran inceleme sürecinde ciddi gecikmeler yaratacağı için hem editör, hem de yazar için zaman kaybına yol açabilmektedir. Bu nedenle raporu hızlı bir şekilde bitirecek zamanı olmayan akademisyenin bu görevi kabul etmeyerek, kendi yerine uygun başka bir akademisyeni hakem olarak editöre önermesi gerekmektedir. Hakemin görevi kabul etmeden önce değerlendirmesi gereken ikinci önemli husus makalenin konusunda akademik yetkinliğinin olmasıdır. Böyle bir yetkinliğe sahip olmayan hakemin bilimsel açıdan yapacağı inceleme yetersiz kalacak ve yazıdaki eksik

noktaları değerlendirme, yazının kalitesini arttırmak için öneriler verme ve intihal vakalarını tespit etme imkanı kısıtlı olacaktır. Editörler, özellikle kendi alanları dışında kalan konularda yazılmış makaleler için hakem seçerken zorlanabileceği için yeterince yetkin olmayan bir hakem seçmiş olabilir. Böyle durumlarda hakemlik yapması istenen kişinin görevi kabul etmemesi anlaşılabilir bir durumdur.

Akran incelemesini sıkıntıya sokabilecek sorunların başında hakemlerin makaleye karşı sahip olabilecekleri önyargıların gelmektedir. Yöntem ve kuram farkları ve hatta kişisel husumetler, hakemlerin bazı çalışmalara önyargıyla yaklaşmalarına ve dolayısıyla yaptıkları değerlendirmelerin de olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır. Değerlendirme sürecini etkileyebilecek başka bir faktör hakem ile yazar arasında bir çıkar çatışmasının (*conflict of interest*) varlığıdır. Bu tip durumlarda hakemin yapacağı değerlendirme nesnel olmayabileceği için yazacağı rapor da haksız şekilde olumsuz yargılar içerebilir. Yukarıda sayılan durumların herhangi birinin gerçekleştiği vakalarda hakemin verilen değerlendirme görevini kabul etmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde, hakem değerlendirmesi süreci adil olmayacak ve bilimsel açıdan gerekli koşulları yerine getirmekten uzak kalacaktır. Hakemlik görevi önerilmiş kişi bu gibi vakalarda makaleyi layığıyla değerlendirebilecek başka meslektaşlarını önerebilir. Ayrıca, bazı dergiler metin gönderme aşamasında yazarlara çıkar çatışması yaşadıkları veya hakem olmasını tercih etmedikleri isimleri bildirme imkanı sunduğu için bu durumları azaltmak mümkündür.

Akademik çalışmalara çok büyük katkısı olan akran incelemesi sisteminin yürütülmesi akademisyenlerin iyi niyet ve fedakarlıkları sonucu olmaktadır. Her sene yüzbinlerce makalenin yayımlandığı ve bu makalelerin çoğunun yayımlanana kadar birden fazla dergiye yollandığı düşünüldüğünde sistemin etkin bir şekilde yürümesi için akademisyenlerin ne kadar büyük bir katkı yaptığı daha iyi anlaşılacaktır. Kadro atamaları, burs ve fon başvuruları için de akran incelemesi yöntemiyle seçim yapıldığı için akademisyenler düzenli olarak akranlarını değerlendirmek durumunda kalmaktadır. Zaten akademik ve idari yükümlülükler nedeniyle yoğun bir programa sahip oldukları için araştırmaya ayıracakları zamandan feragat ederek bu görevi yerine getirirler. Dergi editörlerinin ve idari yöneticilerin aksine, hakemlik yapan akademisyenlerin kimliği genellikle gizli kaldığı için bu görev nedeniyle prestij ve statü kazanmaları da zordur. Son dönemde, bazı bölümler yaptıkları performans değerlendirmesine hakemlik kategorisini de eklemeye başladılar. Bu sayede akademisyenler yaptıkları hakemlik hizmetleri sonrası hem akademik dergiler, hem de bölümleri tarafından takdir edilme imkanı kazandılar. Siyaset bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında mesela *Political Quarterly* dergisi gibi bazı akademik yayınlar en iyi hakem ödülü vererek kapsamlı yazılan hakem raporlarını teşvik etmektedir.⁵ Publons gibi çevrimiçi platformlar da yapılan hakemliklerin hesabını tutmaktadır.

Fakat, son kertede, hakemlik yapmak bir akademisyenin bilimsel camiaya gönüllü sunduğu bir hizmettir. Dolayısıyla, hakemlik görevini yapan akademisyenlerin temel hedefi içinde yer aldıkları akademik disiplinin gelişimine katkıda bulunmak ve bu sayede bilgi üretim ve aktarım sürecini daha etkili hale getirmektir. Sürecin sorunsuz bir şekilde işlemesi aynı zamanda kendi yaptıkları araştırmalara da dolaylı yoldan katkı sağlayacaktır. Nitekim, yapılan anket çalışmalarında akademisyenlerin disiplinlerine katkı sunmak ve hizmet etmek için hakemlik görevini kabul ettikleri görülmektedir. Çünkü aslında hakemlik kurumunun güçlü bir şekilde sürdürülmesi araştırmaların yayına dönüşmesine imkan sağladığı için bütün akademisyenlere fayda sağlamaktadır. Akademi dışında çok az alanda profesyonellerin maddi karşılık beklemeden bu şekilde emek harcadıkları görülmektedir. Ne yazık ki, bu durum bazı akademisyenlerin kendi çalışmalarında akran incelemesinden faydalanırken, hakemlik yapmayı reddettikleri için sistemi maliyetsiz bir şekilde kullanmalarına neden olmaktadır. Bu tarz vakaların artması durumunda akran incelemesi sürecinin çok daha gecikmeli bir şekilde işletilebileceğini görmek zor değildir. Tüm bunlara karşın akran incelemesi sürecinde hakemlik yapmanın akademisyenlere profesyonel anlamda bazı faydaları olabileceğini de hatırlamak gerekiyor. Örneğin, akran incelemesine katılan akademisyenler kendi alanlarında yapılan en iyi çalışmaları takip edebilme ve hatta onu şekillendirme imkanı sağlarlar (Miller vd. 2013: 120).

4. Akran İncelemesi Nasıl Yapılmalı?

Akran değerlendirme sisteminin en önemli boyutunu hakem raporu teşkil etmektedir.⁶ Doktora programlarında araştırma ve makale yazma süreçleri öğretilmesine rağmen, hakem raporunun nasıl yazması gerektiğine dair

⁵ Bu noktayı gündeme getirdiği için metni değerlendiren hakeme çok teşekkür ederim.

⁶ Akran incelemesi hakkında daha detaylı bilgi için bkzn. Rowland (2002), Ware (2011) ve Miller e. al. (2013).

çok az bilgi verilmektedir. Özellikle Türkçe yazında bu konuda bilgilendirici bir metinle karşılaşmak bile zordur.⁷ Bunun en önemli nedeni Türkiye’de akademik dergilerin sayısının ancak son yıllarda artmaya başlaması ve dergiler arasında kalite farkının hala yüksek olmasıdır. Türkiye’de bilimsel çalışmaların seviyesinin yükselmesiyle birlikte akran incelemesi de daha profesyonel bir şekilde yapılmaya başlanacaktır. Bu eksiklik nedeniyle birçok genç akademisyen iyi bir hakem raporunun nasıl yazılması gerektiğine ve nasıl cevaplanacağına dair fazla fikir sahibi olmadan akademik camiaya katılmaktadır. Halbuki, Türkiye’de akademik dergilerin sayısının son yıllarda artmaya başlamasıyla birlikte birçok akademisyenden hakem raporu yazması beklenmekte ve bu konuda yaşanan sıkıntılar akademik bilgi üretim sürecine zarar verecek bir boyuta gelebilmektedir. Literatürdeki bu eksikliği gidermek için bu bölümde kapsamlı bir hakem raporunda olması gereken unsurlar özetlenecektir.

Hakem raporu yazılırken dikkat edilmesi gereken ilk nokta akran incelemesi yapılan derginin değerlendirme konusunda ne tip beklentileri olduğunu öğrenmektir. Bazı dergiler hakemlere detaylı bir değerlendirme rapor formu sunarken, diğerleri hakemleri daha serbest bırakmakta ve sadece bir değerlendirme notu yazmalarını yeterli görmektedir. Dergilerin değerlendirme için sorular yolladıkları hallerde hakemin makaleyi okurken özellikle metnin o kısımlarına dikkat etmesi ve raporunu bu sorular etrafında şekillendirmeleri faydalı olacaktır. Değerlendirmeyi yapacak kişinin hakem raporunu kaleme almadan önce metni en azından iki defa okuması beklenmektedir. İlk okumada araştırma konusunu ve ana argümanlarını netleştirirken, ikinci okumada makaleyi çok daha detaylı inceleme ve eksik noktalarını saptama imkanı bulacaktır. Bu iki okuma arasında belli bir miktar süre olması, hakeme metni her okuduğunda farklı tespitlerde bulunma imkanı vereceği için tavsiye edilmektedir. Hakemin raporunu yazmaya başlamadan önce mutlaka metnin araştırma sorusunu, hipotezini ve vardığı bulgularını, kullandığı yöntemleri ve literatüre yapacağı katkının ne olduğunu net bir şekilde tespit etmiş olması gerekmektedir. Son olarak, hakem raporunu yazmak azami dikkat gerektirdiği için değerlendirmeyi yapmaya yetecek kadar zaman ayrılması ve hakemin ciddi bir zaman kısıtlaması içinde olmaması da çok önemlidir.

İyi bir hakem raporunda mutlaka olması gereken bazı unsurlar vardır.⁸ Öncelikle, hakemin editörün işini kolaylaştırmak için değerlendirme raporunun başına makalenin konusunu ve temel tezlerini kısaca özetleyen ve makalenin akademik yazına yapabileceği katkıyı belirten bir giriş notu koyması beklenmektedir. Bu kısım, yazının ana fikrini özetlemenin ötesinde, metnin akademik literatür içinde nasıl konumlandığını editöre aktarma işlevi görecektir. Akademik alanda bilgi üretiminin son yıllardaki çok hızlı artışı nedeniyle dergi editörü makalenin konusuna vakıf olmayabilir ve dolayısıyla akademik yazına yapabileceği katkıyı da bilemeyebilir. Hakemin bu konudaki değerlendirmesi makalenin akademik literatürde nasıl konumlandığını ve derginin genel yayın politikasına ne oranda uyduğunu tespit etmesi açısından editör için çok faydalı olacaktır. Bu sorulara olumlu yanıt verildiği vakalarda editörün makaleyi yayımlama kararı verme ihtimali artacaktır.

Hakem raporunun en önemli kısmını hakemin makalenin kuram ve ampirik kısımlarına yapacağı yorumlar teşkil eder. Makale değerlendirmesi yapan hakemin ilk görevi metnin ne tip bir kuramsal çerçeveye oturtulduğunu ve bunun akademik literatür içinde ne derece anlamlı olduğunu incelemektir. Bilim felsefecisi Karl Popper (1963)’a göre bir hipotez hiçbir zaman kanıtlanamaz; bir hipotezi ancak yanlışlamak (*falsify*) mümkündür. Dolayısıyla, pozitivist sosyal bilimlerde hipotezler, yanlışlanamadıkları sürece geçerli kabul edilmektedir. Hakem değerlendirme raporunda metindeki hipotezlerin yanlışlanabilir olduğuna dikkat etmelidir. Bunun olmadığı durumlarda hipotezin değiştirilmesini istemek hakemin sorumluluğundadır. Buna ilaveten, hakem raporunda çalışmanın konusu ile seçtiği kuramsal çerçevenin ne derece uyumlu olduğu ve atıf yapılan çalışmalar üstünden ne derece desteklendiği incelenmelidir. Bazı akademik çalışmalarda kullanılan kuramsal çerçeve eksik kalabilmektedir. Bu durumda hakemin eksiklikleri net bir şekilde belirtmesi ve bu alanda yapılan ve metin içinde atıf yapılmayan çalışmaları raporuna eklemesi gerekmektedir. Birçok çalışmanın literatür taraması kısmı eksik olduğu için yapılan araştırmanın akademik yazına ne şekilde katkı yaptığını anlamak okuyucu için zor olacaktır. Ayrıca, bazı metinlerde sunulan iddiaların çoğu zaten literatürde varolan çalışmalar ile çok büyük paralellik gösterebilir. Böyle durumlarda hakem değerlendirmesine alınan metin büyük eksiklikler taşımasa bile, ortaya yeni ve özgün bir hipotez koymadığı için metnin akademik yazına katkısı çok sınırlı olacaktır. Hakemin bu noktada

7 Bu makale yazılırken akran incelemesi ve hakem değerlendirmesi kelime öbekleri kullanılarak yapılan arama sonucunda bu konuda yazılmış akademik makale tespit edilememiştir. Süreci anlatan bazı kısa çevrimiçi metinler dışında başka Türkçe metin de bulunamamıştır. Sadece bu durum bile akran incelemesi konusunda eğitim vermenin zorluklarını göstermektedir.

8 Bu konuda bir örnek için bkz. Miller vd. (2013).

görevi, daha önce benzer çalışmaların yapıldığını belirterek metnin kuramsal açıdan ne gibi bir yenilik getirdiğini sorgulaması ve hatta yazardan metni literatürdeki benzer çalışmalardan farklılaştırmasını istemektir.

Ayrıca, hakem raporunda mutlaka makaledeki ampirik bulguların doğruluğunu ve zenginliğini değerlendiren bir bölüm olmalıdır. Mesela, değerlendirilen nicel yöntemlere dayanan bir makalede, çalışmada kullanılan veri setlerinin güvenirliliği ve ortaya konulan istatistiksel değerlendirmelerin yeniden test edilerek kontrol edilmesi (*replication*) gerekmektedir. Bu nedenden ötürü sosyal bilimlerde nicel yöntemlerin kullanıldığı çalışmalarda hakemlerden en az bir tanesinin bu yöntem hakimi olması faydalı olacaktır. Nitel yöntemlere dayalı çalışmalarda ise yazarın ortaya koyduğu tezleri birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak ne kadar başarılı bir şekilde incelediği ve ortaya konulan ampirik verilerle metindeki iddiaların ne derece uyduğunu hakemlerin öncelikli olarak incelemesi gerekmektedir. Her iki yöntemde de ortaya konulan ampirik verilerle metinde sunulan tez arasında büyük uyumsuzluklar varsa, bu durum metnin reddedilmesi için yeterli bir sebep kabul edilmelidir. Her iki durumda da hakemin görevi büyük bir titizlikle metindeki iddialar ile ampirik verilerin ne derece uyumlu olduğunu somut örnekler üzerinden raporunda analiz etmektir.

İyi bir hakem raporunun diğer bir özelliği, metni eleştirmenin yanında onu düzeltebilecek bazı somut önerileri gündeme getirmesidir. Hakem raporunda eksiklikler belirtildikten sonra yazarlara kullanabilecekleri yeni kaynaklar ve kuramlar önerilebilir. Böylece alanın uzmanı olan hakemler, kendi alanlarında ortaya çıkan çalışmalara katkı sunacak şekilde araştırmacıları sadece eleştirel bir denetimden geçirmekle kalmayıp, onlara yol göstermiş olurlar. Her akademik çalışmanın kuramsal açıdan büyük yenilikler getirmesini beklemek haksızlık olacaktır. Bazı çalışmalar akademik literatürde halihazırda varolan kuramlara dayanan ampirik araştırmalar içerebilir. Başka çalışmalar ise kuramsal ağırlıklı olup, ampirik açıdan daha kısıtlı kalabilir. İki ihtimalde de hakemin bu çalışmaların literatüre ne tip katkı yapacağını inceleyerek bir değerlendirme yapması gerekmektedir.

İyi bir hakem raporu, içerik analizinin yanında metnin yazı tarzı ve kalitesine dair de bir değerlendirme içermelidir. Sosyal bilim alanlarında özellikle ampirik verilerin zengin olduğu çalışmalarda anlatım akışı konusunda bazı sıkıntılar görülmekte ve metnin kuramsal kısımlarıyla bulguları arasında bağlantı noksanlıkları bulunabilmektedir. Dolayısıyla, hakemin raporunda anlatım akışının kalitesine ve metinde anlam kayması yaşanan noktaların tespitine odaklanması çok faydalı olacaktır. Tabii ki, burada kastedilen metnin imla ve yazım yanlışlarının düzeltilmesi değildir. Şayet böyle yanlışlar olduğu durumlarda, hakemin bir editör gibi yazıyı düzeltmesine gerek yoktur; sorunu bazı somut örnekler ışığında gündeme getirmesi yeterli olacaktır. Yazının içinde stilistik açıdan görülen noksanlıklar, ampirik ve kuramsal açıdan olan sıkıntılar kadar önemli olmayacaktır. Fakat, tabii ki, çok kötü şekilde kaleme alınmış, anlatım akışı bozuk, dilbilgisi çok zayıf metinler de reddetme gerekçesi olabilir. Çalışmanın daha önemli kabul edilen kuramsal ve ampirik yönleri güçlü görünüyorsa, hakem metnin çok ciddi bir yeniden yazım sürecinden geçmesi sonrası yayımlanması tavsiyesinde bulunabilir.

Hakem raporları aynı zamanda üslup açısından da belli özelliklere sahip olmalıdır. Öncelikle, raporun aynı alanda çalışma yapan bir meslektaş için yazıldığı hiç akıldan çıkarılmamalıdır. Rapor profesyonelce kaleme alınmalı ve değindiği noktalar dışında kişisel bir yargı içermemelidir. Raporu kaleme alan hakemin metnin yazarını değil, metni eleştirel bir analize tabi tuttuğunu unutmamalıdır. Hakemin raporunu yazarken metinde saptadığı eksik kalan noktaları yazarın asla değiştiremeyeceği zaafardan ziyade, geçici hatalar olarak değerlendirmesi ve bu noksan noktaları nasıl telafi edebileceği konusunda yazara tavsiye vermesi en faydalı yöntem olacaktır. Çok sert bir tonla kaleme alınan raporlar yazar için kırıcı olabilmekte ve özellikle meslek hayatının başında yer alan akademisyenlerin şevkini kırabilme riski taşımaktadır. Raporda kullanılan sert üslup yazarın eksikliklerini görmesini sağlamaktan ziyade onu savunma pozisyonuna sevkedeceği için işlevini yerine getiremeyecek ve hatta dergi editörünün gözünde de etkisini yitirecektir. Bunun yerine metnin eksik ve hatalı tarafları örneklerle açıklanmalı ve bu noktaların nasıl düzeltilebileceği uygun bir dille yazara aktarılmalıdır. Meslek hayatında makalesi reddedilmeyen bir akademisyen bulmak çok zordur. Dolayısıyla akademisyenler açısından olumsuz karar içeren hakem raporu almak sık karşılaşılabilen bir durumdur. Aslında yapıcı eleştiriler içeren olumsuz hakem raporları akademisyenler açısından çok önemli bir öğrenme fırsatı olabilir. Fakat profesyonellikten uzak bir dille, kişisel açıdan zedeleyici şekilde yazılan hakem raporları bu deneyimi ortadan kaldırma riski taşır.

Hakemler, değerlendirme raporlarına genellikle makalenin dergide yayımlanmaya layık olup olmadığı hususunda bir tavsiye kararı eklemektedirler. Her makalenin eksikleri olacaktır; hakemlerin karar vermesi

gereken nokta eksikliklerin metnin değerini ne derece azalttığı olacaktır. Makalenin bulgularının ne kadar orijinal ve gerçekçi olduğu ve makalede kullanılan kuram ve yöntem tercihlerinin doğruluğu öne çıkan noktalardır. Hakemlerin metnin yayımlanması konusunda değerlendirme yaparken derginin özellikleriyle inceledikleri makalenin kalitesi arasında bir denge kurmaları gerekmektedir. Bu noktada makaleyi ampirik bulgular, kuram ve yöntem açısından değerlendirmenin yanında, metnin yollandığı derginin prestijini, etki faktörünü ve yayın politikasını da dikkate almaları önemlidir. Çok orijinal bir yöntem veya kuram içermeyen bir makalenin yapılan değerlendirmeler olumlu olsa bile disiplinin geneline hitap eden bir dergide yayımlanması doğru olmayacaktır. Dolayısıyla, nispeten olumlu hakem raporlarına sahip bazı makaleler bile bu tarz dergilerde yayımlanmayabilir. Dikkate alınması gereken bir diğer husus da, yazının derginin yayın politikasına ne derece uyumlu olduğudur. Sosyal bilim alanlarında bazı dergiler sadece belli yöntemler kullanan çalışmalara yer verirken, başka dergiler konu alanları ve hatta bazı kısıtlı örneklerde yazıların ideolojik pozisyonları üstünden makale yayımlama kararları verebilirler. Mesela, Marksist açıdan yazılmış çalışmaları yayımlayan bir dergide bu paradigma karşıtı bir metnin yer alması kabul görmeyecektir. Normal şartlarda bu konudaki elemeyi yazıyı teslim aldıktan sonra editörün yapması beklenir. Fakat onun bu değerlendirmeyi yap(a)madığı durumlarda hakemlerin değerlendirmeleri devreye girecektir.

Hakemlerin bu değerlendirmeyi yaparken ellerinde üç farklı seçenek vardır. İnceledikleri yazıyı doğrudan ret veya kabul edebilirler. Hiçbir değişiklik olmadan kabul edilen akademik çalışmaların oranı nispeten düşüktür. Çünkü yapılan akademik çalışmanın kalitesini yükseltmek amacıyla hakemler, beğendikleri çalışmalar için bile bazı önerilerde bulunurlar. Öte yandan, özellikle etki faktörü yüksek olan dergilere yollanan yazıların önemli bir bölümü doğrudan reddedilmektedir. Ret kararını yazı kalitesinin düşüklüğü, literatüre kısıtlı katkı, ampirik verilerin yetersizliği ve eksik kuramsal yapı gibi birçok faktör sağlamış olabilmektedir. Hakemlerin elindeki üçüncü seçenek ise inceledikleri çalışma hakkında çeşitli eleştiriler ve önerilerde bulunduktan sonra, yazara çalışmasını düzelterek dergiye tekrar yollamasını (*revise and resubmit*) istemektir. Hakemler revizyon istedikleri durumlarda, beklendikleri değişikliklerin ne kadar kapsamlı olması gerektiğini aktarmak için çok (*major*) veya az (*minor*) revizyon istediklerini belirtmelidirler.

Böyle bir durumda yazara çalışmasını tekrar gözden geçirme imkanı verildiği gibi, ikinci bir hakem değerlendirme turuna ihtiyaç olabilir. Bazı istisnai durumlarda, özellikle de ilk turdaki hakem raporları büyük bir değişiklik önermediyse, dergi editörleri revize edilen yazıları kendileri gözden geçirmeyi tercih edebilirler. Fakat genellikle revize edip yeniden dergiye yollanan vakalarda derginin editörü yazıyı genellikle aynı hakemlere tekrar incelemeleri için göndermeyi tercih eder. Böylece hakemler, yaptıkları eleştiri ve önerilerin yazar tarafından yeterli oranda uygulanmasını değerlendirme imkanı elde ederler. Son dönemde fazla sayıda yazı gönderilen ve etki faktörü yüksek bazı dergiler değerlendirmenin ikinci turunda revize edilmiş yazıyı ilk turdaki hakemlere yollamak yerine yeni hakemlere yollama politikasını takip etmektedir. Bu uygulama nedeniyle bir metni tüm süreç sonunda toplam olarak beş hakemin değerlendirdiği durumlar görülmektedir. İkinci turdan çıkan sonuç, istisnai durumların haricinde, belirleyici olacaktır. Bu noktada yazıyı yayımlama kararı editöre kalmaktadır. Editör kararını verirken, yazarın kendisinden istenilen değişiklik önerilerini ne oranda gerçekleştirdiğini ve çalışmanın kuramsal ve ampirik açıdan zenginliğini derginin profili ışığında değerlendirmeye alacaktır. Yazının özellikleri yanında, metnin yollandığı derginin etki faktörü ve okuyucu profili de yayımlanma kararını etkileyebilecek faktörlerdir. Etki faktörü ve okuyucu kitlesi çok yüksek olan bir dergide hakem raporları nispeten olumlu olan bir makale bile yayınlanmayabilir.

Editörün kendisine gönderilen hakemin değerlendirme raporlarını eksiksiz bir şekilde yazarla paylaşması gerekmektedir. Bazı akademik dergiler hakemlere, kaleme aldıkları rapor dışında yazarla paylaşılmayacak özel bir not gönderme imkanı da tanır. Hakemler bu mekanizma üstünden inceledikleri çalışma hakkındaki özel düşüncelerini editöre yollayabilirler. Fakat sürecin mümkün olduğunca şeffaf yürümesi açısından bu kısmın detaylı olması çok önerilmemektedir. Özellikle nitel çalışmalarda hakemler ve hatta editör arasında beklentiler konusunda farklılaşma olabilir. Hakemlerden bir tanesi verileri yeterli bulurken, diğer hakem yeterince tatmin olmayabilir. Bu tip durumlarda alanına hakim editörler bir arabulucu rolü üstlenerek, hakem raporlarını yazara iletirken bir değerlendirme yapmak isteyebilir. Bu durumda editör yazara hakem raporlarının belli kısımlarına daha az önem vermesini çünkü o noktalarda hakem beklentilerinin abartılı olduğunu belirtebilir. Fakat genellikle editörler bu süreçte çok faal bir rol oynamayarak, tüm hakem raporlarını iletmediği yazardan metinde bu raporlar doğrultusunda değişiklikler yapmasını ve hakemlerin eleştirilerini yanıtlamasını istemektedirler.

Hakem değerlendirme raporlarını aldıktan sonra eğer yazı doğrudan ret veya kabul edilmemişse, yazarın metin üstünde değişiklikler yapması ve hakemlere cevaben, metinde yaptığı değişiklikleri özetleyen bir mektubu editöre yollaması gerekmektedir. Metnin yayımlanma ihtimalini yükseltmek için araştırmacının bu mektubu dikkatli şekilde kaleme alarak hakemleri ikna etmesi çok önemlidir. Bunun için yazarın hakem raporunda belirtilen her noktaya mektubunda değinmesi ve yaptığı değişiklikleri net bir şekilde açıklaması elzemdir. Tabii ki, yazarın hakem raporlarında istenilen her değişikliği yapması beklenmeyecektir. Yazarın hakemlerle hemfikir olmadığı noktaları detaylı şekilde açıklaması, değişiklik yapmayı tercih etmediği kısımları nedenleriyle belirtmesi ve alternatif öneriler sunması çok faydalı olacaktır. Bu şekilde yazar hakemlere alanındaki uzmanlığını gösterirken, akademik fikir alış-verişi sayesinde çalışmasını daha zengin bir hale getirebilir.

Akran incelemesinde hakem raporları arasında karşılaşılan büyük farklılıklar hem yazarlar hem de editörler açısından büyük bir zorluk teşkil etmektedir (Huisman ve Smits, 2017: 636). Farklı metodolojik ve kuramsal dayanaklara sahip hakemlerin aynı metne birbirlerinden farklı yorumlarda bulunmalarını normal karşılamak gerekir. Hatta bir hakemin gözünden kaçırıldığı bir eksikliği diğer bir hakemin yakalaması ihtimali süreci daha faydalı getirecektir (Solomon, 2007: 3). Fakat, yazarlar hakemlerden gelen çok farklı ve hatta birbiriyle çelişen hakem raporlarıyla karşılaşabilmektedir. Böyle bir durumda yazarın aynı anda tüm hakemleri tatmin edecek şekilde metnini revize etme imkanı düşük olduğu için makalenin basılma ihtimali de azalacaktır. Hakem havuzları hayli geniş olduğu için bütün alana hitap eden dergilerde hakem raporları arasında büyük farklar çıkabilmekte ve sürecin sonucunu belli oranda şans belirlemektedir (Esarey, 2017: 967). Hakem raporları arasındaki büyük farkların yarattığı sıkıntıları aşmak konusunda dergi editörlerine büyük görev düşmektedir. Aradaki farkın fazla olduğu durumlarda dergi editörleri makale yazarlarına hakemlerden gelen bazı yorumları gözardı etme imkanı sunabilir veya kararsız kaldığı noktalarda başka hakemlerin yardımını isteyebilir.

5. Akran İncelemesinde Yaşanan Sıkıntılar ve Sürece Yönelik Eleştiriler

Hakem incelemesi süreci yarattığı iş yükü, sistematik ayrımcılıklara olanak vermesi ve uzun sürmesi nedeniyle son dönemde akademik çevrelerde eleştirilere maruz kalmaktadır. En sık gündeme gelen eleştiri hakem değerlendirmesinin aylarca süren bir zaman dilimine yayılmış olmasıdır (Ware, 2008:111). Özellikle kariyerlerinin başındaki akademisyenler açısından uzun hakem inceleme süreleri önemli bir mesleki engel teşkil etmektedir. Giderek uzayan süreler nedeniyle yapılan çalışmalar hızlı bir şekilde okuyucuyla buluşamadığı gibi bazı bulguların o süre zarfında güncelliğini yitirmesi veya yapılan diğer çalışmaların gerisinde kalması riskleri ortaya çıkmaktadır.. Akran incelemesinde gecikmeyi tetikleyen faktörlerden bir tanesi de, editörlerin makaleyi değerlendirecek hakem bulmalarında yaşadıkları güçlüklerdir. Günümüzde Fakültelerde idari görevler, araştırma ve ders yükümlülükleri nedeniyle iş yoğunluklarının artması nedeniyle hakemlik görevlerini kabul edecek akademisyenler bulmak zorlaşmıştır (Miller vd. 2013). Özellikle, akademik kariyerlerinin başında olan akademisyenler açısından yapılan bu zaman yatırımının maliyeti daha tecrübeli ve iş güvencesi olan akademisyenlere nazaran daha yüksektir.

Birçok akademisyen editörlerden kendilerine gelen değerlendirme teklifleri nedeniyle hakemlik yorgunluğundan (*reviewer fatigue*) şikayet etmektedirler (Breuning vd. 2015: 595). Nitekim, Amerikan Siyaset Bilimi Derneği'nin üyeleri arasında 2013 yılında yaptığı anketin sonuçlarına göre sorulara cevap veren öğretim üyelerinden yüzde 90'nına son bir sene içinde hakemlik yapması için en azından bir teklif gitmiş ve bu sayı özellikle tecrübeli akademisyenler arasında çok daha fazla olmuştur (Djupe, 2015: 346-347). Yapılan başka bir çalışmaya göre akademisyenler ortalama olarak senede sekiz makaleye hakemlik yapmakta ve iki hakemlik teklifini de reddetmektedir (Ware, 2008: 111). Dolayısıyla artık makalelere hakemlik yapacak isimleri bulmak giderek zorlaştığı gibi, hakem bulunduktan sonra da değerlendirme raporunun editöre ulaşması uzun zaman alabilmektedir. Aslında normal şartlarda bir hakem raporunu yazmak maksimum birkaç saatlik iş olmasına karşın süreç bazı durumlarda birkaç hafta ve hatta aya çıkabilmektedir (Huisman ve Smits, 2017: 635). Vakit yoksunluğu nedeniyle bazı hakemlerin değerlendirme raporlarını çok üstünkörü şekilde yazdıkları ve hatta kimisinin bunu bile yapmadığı sık karşılaşılan bir durumdur. Yapılan bir çalışmaya göre hakemlik görevini kabul edenlerin yüzde 22.3'ü raporunu tamamlayamamış ve dergi editörüne yollamamıştır (Breuning vd. 2015: 596). Öte yandan bazı durumlarda hakemlerin akran incelemesi sürecindeki etkilerini suistimal ederek bağlam dışı olmasına rağmen yazarı kendi çalışmalarına atıf vermeye yönlendirdiği görülmektedir. Daha olumsuz vakalarda da bazı hakemlerin değerlendirme sürecini özellikle yavaşlatmaya çalıştıkları, yazarını tahmin ettikleri ve sevmedikleri veya kuramsal

açıdan karşı oldukları çalışmalara kasıtlı olarak ret raporu yazdıkları ve hatta makaledeki bulguları intihal ettikleri görülmektedir.

Akran incelemesi için hakem bulma konusunda editörlere büyük rol düşmektedir. Bazı editörler geniş akademik ağları ve derginin yayım yaptığı alana olan hakimiyetleri nedeniyle muadillerine göre daha kısa sürede hakem bulabilmektedirler. Kurumsal açıdan güçlü dergilerde editörler hakemlik yapacak kişileri tespit etme hususunda yayın kurulu ve yardımcı editörlerinden yardım almaktadırlar. Öte yandan, makalenin konusu da hakem bulma sürecini etkilemektedir. Göreceli olarak daha az araştırmacının üstüne çalıştığı, kapsamı açısından daha dar konularda yazılan makaleleri değerlendirecek hakem bulmak daha zor olmaktadır. Nitekim, hakem bulmakta veya onlardan değerlendirme raporu almakta yaşanan sıkıntılar makalenin dergiye gönderildiği tarihten hakemin masasına gidişi arasında geçen süreyi haftalarca uzatabilmektedir. Bu sorunu aşmak konusunda editörlere büyük sorumluluk düşmektedir. Editörlerin hakemlik yapan kişilere değerlendirme için makul süreler verip, sık hatırlatma mesajı yollamaları süreci hızlandıracaktır. Yapılan çalışmalara göre, hakemlerin raporlarını yollamakta geciktikleri durumlarda editörlerin kendilerine yolladığı şahsi mesajların olumlu etki gösterdiği tespit edilmiştir (Breuning vd. 2015: 600; Chetty vd. 2014). Makalenin alanında yetkin hakemlerin bulunması, inceleme raporlarının makul sürelerde geri yollanmasının sağlanması ve bu raporlar ışığında nesnel ve adil kararlar verme hususlarında asıl sorumluluk dergi editörlerine düşmektedir.

Editörlerin görevi makaleler hakemlere gönderilmeden önce konu seçimleri ve yazı kalitesi açısından ellerindeki tüm yazıları ön denetimden geçirerek, derginin kriterleri ve kalite seviyelerini tutturmayan yazıların reddedilmesini sağlamaktır. Bu sayede hem hakemlerin vakti gereksiz yere harcanmamış olur, hem de değerlendirme süreci daha etkin bir şekilde gerçekleşir. Bazı durumlarda (yazının konu veya metodolojisinin dergiye uymaması, metinde fahiş yazım hataları vb.) editörler yazıyı hakemlere bile yollamadan reddetme (*desk rejection*) kararı verebilirler. Bu durum hakemlere ekstra iş yükü yaratmayı engelleyeceği gibi yazarın da zaten süreç sonunda reddedilmesi neredeyse kesin olan yazısı için aylarca beklemesini engeller. Ne yazık ki, birçok derginin editörleri kendi iş yüklerini azaltmak için 'eşik bekçiliği' (gatekeeper) görevlerini nadiren kullanmakta ve kendi sorumluluklarını hakemlere bırakmaktadırlar. Bazı editörler birkaç gün içinde bu ilk kararı verirken, diğerleri gelen yazıları masalarında haftalarca bekletebilmektedir.

İlk kararın verilme süresi açısından dergiler arasında olduğu gibi disiplinler arasında da ciddi zaman farkları vardır. Huisman ve Smits'in (2017: 640) bir çalışmasına göre bu konuda ortalama olarak en gecikmeli cevaplar Ekonomi ve Sosyal Bilimler alanlarında görülürken, Tıp ve Kamu Sağlığı alanları çok daha hızlı bir sürece tanık olmaktadır. Özellikle tıp ve biyoloji alanlarında yapılan deneylerin sonuçlarını bilimsel camia ile hızlı bir şekilde paylaşmanın önemi nedeniyle sürecin bu disiplinlerde çok daha seri bir şekilde işlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan Ekonomi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında son 30 senede daha sofistike araştırma metodlarını kullanan ve ampirik açıdan zengin makalelerin öne çıkması akran incelemesi sürecinin uzaması sonucu doğurmuştur. Sadece siyaset bilimi disiplini içinde bile akademik dergiler arasında hakemlik teklifi gönderilen akademisyenlerden alınan olumlu yanıtların oranı konusunda büyük farklar vardır (Djupe, 2015: 348; Breuning vd. 2015: 597-598).

Hakem değerlendirmesine yönelik getirilen başka bir eleştiri ise, sürecin iki tarafı açısından çeşitli sistematik sapmalar (*systematic bias*) içermesidir. Bazı çalışmalar hakemlik tekliflerinin gönderilmesinde tecrübe ve cinsiyet gibi faktörlerin etkili olduğunu iddia ederken, diğer çalışmalar da dil, ülke, cinsiyet, kurum prestiji gibi faktörlerin hakem değerlendirme sürecinin sonucuna büyük etkisi olduğunu iddia etmektedir (Lee vd. 2012: 5-8). Her sene farklı dergi ve disiplinlerde onbinlerce hakem değerlendirmesi yapıldığı düşünülürse, bu iddiaları tamamen destekleyecek sonuçlara varmak neredeyse imkansızdır. Çünkü, özellikle çeşitli alan dergilerinin verisetleri üzerinden yapılan çalışmalar bu konuda çok farklı sonuçlar verebilmektedir. Tabii ki, dergi editörlerinin öncelikle alanlarında çok yayın yapan isimlere hakemlik teklifi yolladıkları düşünüldüğünde, daha tecrübeli akademisyenlerin ortalama olarak daha fazla sayıda hakemlik çağrısı almaları şaşırtıcı olmayacaktır. Nitekim, 2013 yılında Amerikan Siyaset Bilimi Derneği'nin üyeleri arasında yapılan bir anket çalışmasının sonuçlarına göre doktora programı olan kurumlardaki akademisyenler, doktora programı olmayan kurumlardaki meslektaşlarına göre daha fazla sayıda hakemlik teklifi almış ve aralarında en fazla talep profesörlere olmuştur (Djupe, 2015: 347). Dolayısıyla, hakemlik talebi alma açısından tecrübenin ciddi bir sapma yarattığı görülmektedir. Fakat, kadın ve erkek akademisyenler

arasında hakemlik teklifi alma ve yapma açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır (Djupe, 2015: 348; Lee vd. 2012: 8; Breuning vd. 2018).

Hakem değerlendirme süreçlerinde disiplinler arası ve genel kabul gören fikirlere tezat oluşturan çalışmaların diğerlerine göre daha çok zorlandığı da gündeme getirilen iddialardan biridir. Akademik kadro ve fon dağıtımında hala birçok ülkede disiplinler arası ayrımların ön planda olduğu düşünüldüğünde disiplinler arası çalışmaların sadece hakem değerlendirme süreçlerinde değil, araştırmanın her aşamasında çeşitli zorluklar yaşayabileceğini kabul etmek gerekiyor. Fakat, bu noktanın hakem değerlendirmesine olan etkisi konusunda eldeki veriler bir sonuca varmak için yeterince net değildir (Lee vd. 2012: 10). Öte yandan, akademik dergiler açısından pozitif sonuçlara varan çalışmaları yayımlamak daha tercih edilir olduğu için araştırmacıların ellerindeki negatif sonuçları gözardı ederek, pozitif vaka ve sonuçlara odaklandığı iddia edilmektedir. Son olarak, hakemlerin özellikle kendi kuramsal ekollerinden olmayan çalışmalara karşı daha az müsamahakar olduklarına dair iddialar da sıklıkla gündeme getirilmektedir (Lee vd. 2012: 9). Bu iddiaları test etmek için disiplinlerin önemli dergilerinde sistematik çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Ne yazık ki, Türkiye'deki Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında bu konuda yapılan inceleme çalışmalara rastlanmamaktadır.

6. Akran İncelemede Yeni Öneriler

Yeni iletişim teknolojilerin getirdiği uygulamalar sayesinde araştırmacıların çalışmalarını bilimsel kamuoyuyla paylaşma ve geri bildirim alma imkanları artmasına rağmen, akran değerlendirme sistemine olan destek azalmadan devam etmektedir. Bu konuda yapılan geniş kapsamlı bir anket çalışmasına göre ankete katılan hakemlerin neredeyse tamamı hakem incelemesinin faydalı bir uygulama olduğunu ve basılan makalelerin kalitesini arttırdığını belirtmektedir (Ware, 2008). Fakat, özellikle temel bilim alanlarında son yıllarda internetin sağladığı imkanlar da kullanılarak alternatif akran inceleme önerileri geliştirilmeye başlanmıştır (Kovanis vd. 2017: 658-660). Bu öneriler bir taraftan dergi editörlerinin iş yükünü azaltmaya çalışırken, öte yandan hakem belirleme sürecini daha şeffaf ve yaygın hale getirmeyi amaçlamaktadır. En çok gündeme gelen önerilen başında açık akran inceleme (*open peer review*) yöntemi gelmektedir. Yazar ve hakemin birbirlerinin kimliğini bildikleri bu değerlendirme yöntemi aracılığıyla sürecin daha şeffaf olması hedeflenmektedir. Fakat bu yöntemin de yaratacağı başka sıkıntılı durumlar olabilir. Mesela, bazı akademisyenler kimliklerinin ortaya çıkmasını istemedikleri için hakemlik yapmamayı tercih edebilirler (Solomon, 2007: 4). Nitekim, akademisyenlerin önemli bir bölümü hala tek veya çift taraflı kör inceleme sistemini hakem değerlendirmelerinde tercih etmektedir (Ware, 2008: 110).

Diğer bir öneri hakem incelemesinin ikinci turunu ortadan kaldırarak revize edilmiş metni editörün değerlendirmesini öngörmektedir. Bu özellikle sonuçların hızlı yayınlanması gerekliliği olan ve akademik dergilerin hayli uzmanlaştığı disiplinlerde düşünülebilir. Ayrıca, bir dergi tarafından reddedilen makalenin başka dergiye yollanması durumunda ilk aşamada toplanan hakem raporlarını yeni derginin editörüyle paylaşmak da gündemde olan başka bir öneridir. Böylece editörler diğer dergide yürütülen akran incelemesi sonucu yazılan hakem raporları ve onlara dayanarak yapılan değişiklikler üzerinden daha ilk turda makaleyi değerlendirmeye alabilir ve makalenin noksan tarafları düzeltilmediyse metni farklı hakemlere göndermeyi tercih edebilir. Son dönemde akademik sitelerin sayısının artmasını fırsata çeviren bazı araştırmacılar çalışmalarını bilimsel kamuoyuna açık platformlarda paylaşarak konunun uzmanı tüm araştırmacıların değerlendirmesine sunmaktadır. Çalışma hakkında yapılan değerlendirmeler de bu platformda görünür olacağı için bunun da, süreci hem daha şeffaf hem de daha dinamik hale getirdiği düşünülebilir. Her ne kadar akran incelemesinin yerini tutmasa da, bazı sosyal bilimciler çalışmalarını Academia websitesinde yorumlara açık şekilde paylaşmaktadır. Fakat bu uygulama, hakem inceleme sürecine alternatif olmaktan ziyade, araştırmacının çalışmasının sonuçlarını makalesi daha yayımlanmadan paylaşma ve meslektaşlarından tavsiye alma isteğinden kaynaklanmaktadır.

Akran inceleme sürecini daha verimli hale getirmenin yanında bilim insanlarını hakemlik yapmaya teşvik etmek için de son dönemde çeşitli öneriler gündeme gelmektedir. Bunlar içinde hakemlere emekleri karşılığında belli miktar ücret ödemek, değerlendirme yaptıkları derginin yayınlarına bedava erişim sağlamak ve görünürlük sağlamak gibi öneriler sayılabilir (Huisman ve Smits, 2017: 637). Nitekim, birçok dergi hakem inceleme yapan bilim insanlarının Publons sitesinde bunu belirtmelerine imkan sağlamaktadır. Fakat, bu sitede hakemin adının ilan edilmesi değerlendirmenin tamamlanmış olmasına bağlı olduğu için bu öneri hakem raporlarının kalitesini

ve tamamlanma sürelerini iyileştirme konusunda yetersiz kalabilmektedir. Öte yandan akademisyenlerin çoğu, çalıştıkları kurum aracılığıyla akademik dergilere erişim sahibi olduğu için dergilerin yayınlarını bedava şekilde onlara sunması çoğu vakada tatmin edici olmaktan uzak kalacaktır. Bazı büyük yayın şirketleri, değerlendirme yapan hakemlere kitap almak için kullanabilecekleri hediye veya indirim çekleri yollama yolunu seçmektedirler. Bazı durumlarda hakemlere maddi ödeme bile yapmaktadırlar. Bu konuda yapılan bir çalışmada değerlendirme raporları karşılığında ödeme yapılan hakemlerin, yapılmayanlara göre ortalama olarak daha hızlı şekilde hakem raporlarını editörlere yolladıkları tespit edilmiştir (Thompson vd. 2010). Fakat, bu teşvik kalemi de yapılan işin kalitesinden ziyade ancak hızını artırma sonucunu sağlayabilir. Başka bir deyişle, bu yöntemler aracılığıyla hakem incelemesini hızlı fakat özensiz bir şekilde yapan araştırmacıyı, raporunu titizlikle yazan bir araştırmacıdan ayırmak mümkün olmamaktadır.

7.Sonuç

Hakem incelemesi akademik yazın ile diğer yazı türlerini ayıran belki de en temel yöntemdir. Bir akademik çalışmanın bilim insanları nezdinde geçerliliğe sahip olması için o alanda araştırma yapan uzmanların denetim ve incelemesinden başarıyla geçmesi gerekmektedir. Bilimsel çalışmaların sonuçlarını denetleyecek hiyerarşik yapılar olmadığı için o alandaki uzmanların yapılan araştırmalar hakkında görüş bildirmesinin en güvenilir değerlendirme yöntemi olduğu kabul edilmektedir. Böylece, bilimsel çalışmaların bulgularına yönelik güvenin artacağı ve bilim camiasının kendi içinde denetim sağlayacağı düşünülmektedir. İlk defa 17. yüzyılda kullanılmasına rağmen, hakem incelemesi ancak geçtiğimiz yüzyılda akademik dergilerin sayısının artmasıyla birlikte sistematik hale gelmiş ve elektronik yayınların ortaya çıkmasıyla birlikte de hızla yaygınlaşmıştır. Bu durum bilimsel makalelerin ortalama yayımlanma süresini uzatırken, hakemlik yapması beklenen akademisyenlerin de iş yükünü önemli oranda arttırmıştır. Elinizdeki makale, hakem inceleme sürecinin farklı aşamalarına odaklanarak ideal hakem raporunu oluşturan unsurları ve hakemlerin belirlenmesi noktasında önem teşkil eden noktaları özetlemiştir. İyi bir hakem raporunun sadece bir çalışmanın eksiklerine ve hatalarına odaklanmayıp, aynı zamanda metni daha iyi duruma sokacak yapıcı öneriler vermesi ve makalenin genel literatüre ne tip katkılar yapabileceğini editör için özetlemesi gerekmektedir. Hakem incelemesi bilimsel çalışmaların önemli bir boyutunu oluşturmakla birlikte, bu sürecin nasıl yürütüldüğü ve ne kadar sürdüğü konusunda akademik disiplinler arasında çok ciddi farklar vardır. Mesela, makalede ağırlık verilen Sosyal bilimler alanlarında editörler genellikle çift-tarafli kör inceleme yöntemini tercih etmektedirler. Bu seçiminin değerlendirmeyi etkileyebilecek çeşitli sapmaları önlemeye faydası olmasına rağmen, hakem inceleme sürecine yönelik çeşitli eleştiriler sıklıkla dile getirilmektedir.

Bilim dünyasında akademik disiplinler arasındaki büyük farklar hesaba katıldığı zaman hakem inceleme esnasında ortaya çıkan sıkıntıları ve sistematik sapmaları tamamen ortadan kaldıracak çözüm önerileri bulmak pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, bu makalenin sonuç kısmında hakem inceleme sürecini daha etkin hale getirmek için özellikle Sosyal bilimler alanlarında uygulanabilecek bazı öneriler tartışılacaktır. Hakem inceleme yöntemine dair yöneltilen eleştirilerin çoğu, editörlerin süreç içinde daha faal bir rol oynaması ile aşılabılır. Dergi editörleri arasında profesyonellik ve verimlilik açısından büyük farklar gözlenebilmekte ve bu durum akran inceleme sürecinin verimini doğrudan etkilemektedir. Dergi editörlerinin daha etkin bir şekilde çalışmalarını sağlamak için görev sürelerine kısıtlama getirme, yardımcı editör sayısını artırma ve daha çeşitli hale getirme gibi öneriler takip edilebilir. Süreci kolaylaştıracak başka bir öneri araştırmacıların hakem değerlendirme sürecine girmeden önce Academia gibi çevrimiçi platformlar aracılığıyla kendi alanlarındaki uzmanlardan görüş almasıdır. Bu sayede hakem üzerindeki iş yoğunluğu azalacak ve dergilere yollanan yazıların daha kaliteli hale gelmesi sağlanacaktır. Öte yandan, akademisyenlerin daha kaliteli hakem değerlendirme raporları yazmaları için doktora programlarında bu konuda kısa eğitimler verilmesi düşünülebilir. Türkiye’de bazı doktora programlarından mezun olmak için hakemli bir uluslararası dergide yayın yapma kuralı geçerlidir. Benzer şekilde, doktora programından mezun olmak için öğrencilere en az bir defa hakemlik yapmaları kuralının getirilmesi düşünülebilir. Böylece doktora öğrencilerinin mezun olmadan hakem raporu yazma tecrübesi kazanmalarının yanında, dergi editörlerinin de hakem havuzlarının genişlemesi sağlanabilir. Son olarak, dergi editörleri hakem inceleme sürecini daha şeffaf ve denetlenebilir hale getirmek için yazarların onayı olması durumunda reddedilmiş makalelerin hakem raporlarını isimsiz bir şekilde websitelerine yükleyebilirler. Böylece hakem raporlarında sistematik sapma olduğu durumlar daha kolay açığa çıkacaktır. Ayrıca, sürecin daha şeffaf şekilde yürütülmesi dolayısıyla hakemler, rapor yazarken daha profesyonel şekilde davranma ihtiyacı duyacaklardır.

KAYNAKÇA

- Baldwin, M. (2018). Scientific autonomy, public accountability, and the rise of “peer review” in the Cold War United States. *Isis*, 109(3), 538-558.
- Breuning, M., Backstrom, J., Brannon, J., Gross, B. I., & Widmeier, M. (2015). Reviewer fatigue? Why scholars decline to review their peers’ work. *PS: Political Science & Politics*, 48 (4), 595-600.
- Breuning, M., Gross, B. I., Feinberg, A., Martinez, M., Sharma, R., & Ishiyama, J. (2018). Clearing the pipeline? Gender and the review process at the American Political Science Review. *PS: Political Science & Politics*, 51(3), 629-634.
- Chetty, R., Saez, E., & Sándor, L. (2014). What policies increase prosocial behavior? An experiment with referees at the Journal of Public Economics. *Journal of Economic Perspectives*, 28(3), 169-88.
- Djupe, P. A. (2015). Peer reviewing in political science: New survey results. *PS: Political Science & Politics*, 48(2), 346-352.
- Ellison, G. (2002). The slowdown of the economics publishing process. *Journal of political Economy*, 110 (5), 947-993.
- Esarey, J. (2017). Does peer review identify the best papers? A simulation study of editors, reviewers, and the scientific publication process. *PS: Political Science & Politics*, 50(4), 963-969.
- Hooper, M. (2019). Scholarly review, old and new. *Journal of Scholarly Publishing*, 51(1), 63-75.
- Huisman, J., & Smits, J. (2017). Duration and quality of the peer review process: the author’s perspective. *Scientometrics*, 113(1), 633-650.
- Lee, C. J., Sugimoto, C. R., Zhang, G., & Cronin, B. (2013). Bias in peer review. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(1), 2-17.
- Miller, B., Pevehouse, J., Rogowski, R., Tingley, D., & Wilson, R. (2013). How to be a peer reviewer: A guide for recent and soon-to-be PhDs. *PS: Political Science & Politics*, 46(1), 120-123.
- Moxham, N., & Fyfe, A. (2018). The Royal Society and the prehistory of peer review, 1665–1965. *The Historical Journal*, 61(4), 863-889.
- Popper, K. R. (1963). “Science as falsification”, *Conjectures and refutations*, 1, 33–39.
- Rowland, F. (2002). The peer-review process. *Learned publishing*, 15(4), 247-258.
- Solomon, D. J. (2007). The role of peer review for scholarly journals in the information age. *Journal of Electronic Publishing*, 10 (1), 1-6
- Spier, R. (2002). The history of the peer-review process. *Trends in Biotechnology*, 20(8), 357-358.
- Ware, M. (2008). Peer review in scholarly journals: Perspective of the scholarly community—Results from an international study. *Information Services & Use*, 28(2), 109-112.
- Ware, M. (2011). Peer review: Recent experience and future directions. *New Review of Information Networking*, 16(1), 23-53.
- Zuckerman, H., & Merton, R. K. (1971). Patterns of evaluation in science: Institutionalisation, structure and functions of the referee system. *Minerva*, 9(1), 66-100.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).